

EKSPERIMENTINIŲ PAVYZDŽIŲ Ruošimas Rašysenos Objektų Tyrimui

Doktorantė Rasa Tamošiūnaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisėsaugos fakulteto Kriminalistikos katedra
Lietuvos teismo ekspertizės centro Rašysenos ekspertizių skyrius
Lvovo g. 19a, LT-09313 Vilnius
Telefonas 263 85 62
Elektroninis paštas rasa@ltei.lt

Pagrindinės sąvokos: rašysenos ekspertizė, rašysenos ir parašų tyrimo metodikos, rašysenos ir parašų lyginamieji pavyzdžiai: laisvieji, sąlygiškai laisvieji, eksperimentiniai.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aprašomos lyginamosios medžiagos rašysenos ekspertizei pateikimo problemos ir jų sprendimo būdai. Daug dėmesio skirta eksperimentinių rašysenos ir parašų pavyzdžių ruošimo klausimams, apžvelgta eksperimentinių rašysenos ir parašų pavyzdžių ėmimo tyrimų raida Lietuvoje ir užsienyje. Straipsnio pabaigoje pateikti pasiūlymai, kaip pagerinti rašysenos ekspertizės kokybiškumą bendradarbiaujant su kitomis LR įstaigomis.

1. Įvadas

Rašysenos ekspertizė šiuo metu Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų ekspertizių. Jos tikslas – tirti rašyseną ir parašus, siekiant identifikuoti tekstą rašiusį ar pasirašiusį asmenį, taip pat nustatyti bylai svarbias aplinkybes. Lietuvos teismo ekspertizės centre per metus atliekama daugiau kaip 1000 rašysenos ir parašų ekspertizių.

Kuriamos rašysenos ekspertizės metodikos, kurias taikydamas ekspertas galėtų nustatyti kuo daugiau esminių požymių, ar rašysena arba parašas autentiški, ar suklastoti. Didelis ekspertizių skaičius verčia ekspertus didžiąjai daugumai tiriamųjų objektų taikyti klasikines metodikas: klasikinę rašysenos tyrimo metodiką ir klasikinę parašų tyrimo metodiką [1; 2]. Tačiau, priklausomai nuo tiriamojo objekto, rašysenos ekspertai neretai taiko ir kitas metodikas. Rašysenai tirti taikoma trumpų įrašų tyrimo metodika [3], senų žmonių rašysenos tyrimo metodika, įvairių būsenų tyrimo metodikos, įvairių sąlygų tyrimo metodikos. Lietuvos teismo ekspertizės centre (toliau – LTEC) buvo atliktos kelios asmenų, rašiusių tekstą rusų kalba, lyties nustatymo ir kitos ekspertizės. Parašams tirti taikomos senų žmonių parašų, autoklastotės, parašų, pasirašant neįprastomis sąlygomis ir neįprastos būsenos, ir kitos metodikos. Dabar skyriuje atliekami autoklastotės tyrimai, neseniai į lietuvių kalbą išversta kontūrinių charakteristikų lyginimo metodika [4], atliekami spūdžio tyrimai, rašysenos ir parašų galimo lyginimo tyrimai [5]. Ir visa tai – papildoma informacija tiriant vis sudėtingėjančius objektus. Tačiau rašysenos ekspertus atliekant dokumentų tyrimą domina ne vien tyrimo objektų ir lyginamosios medžiagos visuma. Kuo toliau, tuo labiau (ypač pastaruoju laikotarpiu) rašysenos ekspertams kelia nerimą lyginamosios medžiagos ruošimas ir pateikimas tirti. Kokybiškas lyginamosios medžiagos pateikimas garantuoja beveik šimtaprocentinę teigiamą arba neigiamą (jei tiriamasis objektas tinkamas asmens identifikacijai) ekspertizės išvadą. Apie 90 proc. ekspertinėje praktikoje pasitaikančių atsisakymų pateikti išvadą priežastis yra nekokybiškai paruošta lyginamoji medžiaga [6].

LTEC neseniai yra išleistos papildytos „Rašysenos ir autorystės ekspertizės (skyrimas ir medžiagos ruošimas)“ metodinės rekomendacijos [7], ekspertai skaito paskaitas užsakovams (teisėjams, prokurorams, tyrėjams). Tačiau ši problema šiomis priemonėmis kol kas neišsprendžiama.

Šiame straipsnyje siekiama aptarti dažniausiai pasitaikančius netinkamo lyginamosios medžiagos pateikimo atvejus (tiek laisvųjų, tiek ekspertinių pavyzdžių) ir pateikti rekomendacijas, kaip galima tai atlikti gerai, t. y. taip, kad ekspertas visą lyginamąją medžiagą (nereikalaujamas pateikti papildomos medžiagos) rezultatyviai panaudotų tyrime.

LTEC Rašysenos ekspertizė skyriuje ekspertas per metus atlieka nuo 80 iki 120 ekspertizė. Be LTEC, rašysenos ekspertizės atlieka ir Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centras. Tačiau reikia paminėti, kad ekspertizė skaičius ne visada atspindi ekspertų darbo našumą. Dažnai ekspertas, norėdamas kokybiškai atsakyti į pateiktus klausimus, sugaišta nemažai darbo laiko tirdamas nekokybiškus rašysenos ir parašų pavyzdžius (kurių dažniausiai nepakanka) ir, jų pritrūkus, raštu prašo papildomos lyginamosios medžiagos. Ekspertas prašo papildomos medžiagos vadovaudamasis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu ir Ekspertizė atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatais [8].

2. Lyginamieji pavyzdžiai rašysenos ir parašų ekspertizėje

Lyginamąją medžiagą rašysenos ekspertizėje sudaro: laisvieji, sąlygiškai laisvieji ir eksperimentiniai rašysenos ir parašų pavyzdžiai [7].

Laisvieji rašysenos ir parašų pavyzdžiai – tai dokumentai, parašyti prieš iškeliant ikiteisminę baudžiamąją bylą (tai įvairūs užrašai, laiški, prašymai, pareiškimai, įrašai atsiskaitymo knygelėse ir kiti dokumentai). Laisvieji rašysenos ir parašų pavyzdžiai gaunami poėmių, kratų metu, juos pateikia pareikalautas įtariamasis. Šie pavyzdžiai būtinai turi būti patvirtinti įtariamojo vardiniu įrašu ir parašu. Be laisvųjų pavyzdžių ekspertas ekspertizę atlieka tik tuomet, kai gauna raštą, kad jų pateikti negalima dėl žmogaus mirties, dėl to, kad jis slapstosi, gyvena užsienyje ir t. t.

Sąlygiškai laisvieji rašysenos ir parašų pavyzdžiai pateikiami bylos dokumentuose, apklausos, kratos, akistatos protokoluose, prašymuose, pareiškimuose teismui, ieškinio pareiškimuose, šaukimuose į teismą.

Šiame straipsnyje plačiau apžvelgsiu eksperimentinių rašysenos ir parašų pavyzdžių svarbą, jų paruošimo ypatumus, įforminimą.

Eksperimentiniai rašysenos pavyzdžiai reikalingi tam, kad ekspertas galėtų palyginti ne tik raidžių ir skaitmenų atskirų elementų sutapimus ir skirtumus, bet ir raidžių junginius, žodžių rašymo ypatumus, be to, skaitmenų jungimą į skaičius. Eksperimentiniuose pavyzdžiuose ekspertas įvertina teksto išsidėstymą lape (ypač jei tiriami laiški, rašteliai, ne blankuose rašyti dokumentai), paraščių, eilutės linijų pobūdį, parašo vietą dokumente.

Eksperimentiniai pavyzdžiai vertingi tuo, kad jų kilmė, tikrumas nekelia abejonų ir jie ruošiami konkrečiai ekspertizei ar konkrečiam dokumentų tyrimui. Juos imant galima stebėti rašymo procesą, jį iš dalies koreguoti ir gauti rankraščius, kurie atitiktų tiriamąjį objektą teksto turiniu, kalba, šriftu, parašymo būdu ir sąlygomis.

3. Dabartinė eksperimentinių pavyzdžių paėmimo metodologija

Šiame skyriuje plačiau panagrinėsiu reikalavimus ir pasiūlymus, kaip turi būti imami eksperimentiniai rašysenos ir parašų pavyzdžiai.

3.1. Eksperimentinių rašysenos pavyzdžių paėmimas

Kad įtariamasis neįstengtų prisiminti teksto ir jo parašymo ypatumų ir būtų sudėtingiau sugalvoti, kaip tą tekstą kraipyti, reikia iš tiriamojo dokumento žodžių ir žodžių junginių sukurti naują, su tiriamojo dokumento prasme nesusijusį, tekstą. Pavyzdžiui, tiriamajame dokumente yra toks tekstas: „... Pažiūrėsiu, kas ką kalba, tada matysiu, ką man reikia kalbėti ...“. Eksperimentinis tekstas galėtų būti toks: „Lietuvių kalba spalvinga savo aforizmais, posakiais. Pažiūrėkime, kaip kalba senoliai. Jų kalba taisyklinga, graži, spalvinga. Paklauskime jų, pažvelkime į juos ir tada suprasime, kad svarbu ne tik suprasti, kas ką kalba, bet ir reikia mokėti kalbėti ir pasakyti taip, kad kiekvienas suprastų“.

Rašydamas kitokį tekstą, įtariamasis, jei jis nežino, kokiam dokumentui paskirta rašysenos ekspertizė, nespės suvokti ir prisiminti, kokiame dokumente rašė ir pasirašė, kaip rašė, ar kraipė, ar ne. O ekspertas atlikdamas tyrimą ras ir galės palyginti ne tik raidžių ir jų elementų požymius, bet ir raidžių jungimo požymius.

Vienas iš svarbių reikalavimų, imant eksperimentinius rašysenos pavyzdžius, yra rašymo tempo tiriamajame dokumente ir pavyzdžiuose sutapimas. Jei tiriamajame dokumente rašyta greitai, tai eksperimentiniuose pavyzdžiuose negalima leisti įtariamajam rašyti lėtai, mokykline rašysena. Rašant lėtai, dailyraščiu, dingsta kai kurie individualūs rašysenos požymiai, raidės ir elementai rašomi ir jungiami ne taip, kaip rašant greitraščiu. Pavyzdžiui, jei asmens, kurio išlavinta rašysena, judesio pradžios taškai rašant raides „a“, „g“, „o“ yra kairėje ovalo pusėje, tai jam pradėjus rašyti lėtai, mokykline rašysena, jie gali būti dešinėje ovalo pusėje, kaip mokyta per dailyraščio pamokas. Todėl diktuojant tekstą reikia stebėti, kad įtariamasis rašytų natūraliu tempu, pastebėjus lėtinimo požymį, reikia pagreitinti diktavimo tempą. Jei dokumentas parašytas lėtu tempu, tada diktuoti tekstą reikia neskubant, leisti įtariamajam rašyti lėtesniu tempu.

Tiriamąjį dokumento tekstą negalima duoti nurašyti nuo dokumento (jei leidžia bylos aplinkybės, patartina dokumento tekstą padiktuoti). Rašęs tiriamąjį tekstą asmuo gali tyčia kraipyti savo rašyseną, kad ji būtų nepanaši į tiriamąją. O šio teksto nerašęs asmuo, turintis meninių sugebėjimų, gali nukopijuoti tiriamąją rašyseną taip, kad įtariamąjį rašysenoje gali pakisti net kai kurie specialieji požymiai.

Svarbu eksperimento metu teisingai parinkti eksperimentinio dokumento dydį. Pavyzdžiui, tiriamasis dokumentas yra raštelis, parašytas ant labai mažos popieriaus skiautelės, degtukų dėžutės arba ant servetėlės. Norint parašyti kuo daugiau informacijos tokiam mažame lapelyje, reikia rašyti labai smulkiais, mažomis raidėmis. Todėl ir eksperimentinius pavyzdžius reikia prašyti rašyti labai mažomis raidėmis arba prašyti parašyti diktuojamą tekstą panašaus dydžio popieriaus lapelyje.

Jei tekstas parašytas dideliais rašmenimis (pvz., prašyme, pareiškime), reikia, kad įtariamasis rašytų tekstą didelėmis raidėmis. Dažnai prašymai, pareiškimai rašomi negreitai, aiškiais raidėmis, kartais su raidžių pagražinimais. Rašydamas eksperimentinius pavyzdžius, asmuo galėtų sukurti įvairių prašymo, pareiškimo variantų. Tada atsispindėtų ne tik rašysenos ypatumai, bet ir teksto išdėstymas lape (pvz., kur rašomi kreipiniai, kur data, kur pasirašoma). Jei pasirašyta dokumente, kur yra daug vietos, tai eksperimentiniai parašai turėtų būti pasirašyti laisvai, parašo neribojančiame plote (pvz., A4 formato lape 4–8 parašai, išsidėstę per visą lapo plotą).

Jei dokumentas parašytas daryta rašysena, pastebimos veidrodinio atspindžio raidės, o eksperimentinius pavyzdžius įtariamasis rašo tvarkinga rašysena, reikia paprašyti, kad įtariamasis eksperimentinius pavyzdžius rašytų jam neįprasta ranka (pvz., dešiniarankis rašytų kaire ranka, kairiarankis rašytų dešine ranka). Rašymo tempas turėtų būti kuo greitesnis, kad raidės nebūtų kraipomos.

Labai svarbu, kad eksperimentiniai pavyzdžiai būtų rašyti taip, kaip tiriamieji, pavyzdžiui, jei tiriamuosiuose vyrauja skaitmeniniai įrašai, tai pavyzdžiuose turėtų netrūkti skaitmenų, skaičių (skaitmenų junginių), jei tiriamasis tekstas parašytas spausdintinėmis raidėmis, tai pavyzdžiai taip pat turi būti parašyti spausdintinėmis raidėmis.

Didelė ekspertinės praktikos problema, kai tiriamasis tekstas parašytas viena kalba, o pavyzdžiai – kita (pvz., tiriamasis dokumentas parašytas rusiškai, o pavyzdžiai – lietuviškais rašmenimis). Ekspertas kartais tokiais atvejais negali sulygtinti net bendrųjų požymių (pvz., gimtąja kalba žmogus rašys geriau, aukštesnio išlavavimo rašysena, greitesniu tempu, o ne gimtąja kalba, ypač kai raidžių rašymas skirtingas, gali rašyti žemesnio išlavavimo rašysena, lėtesniu tempu, gali būti daugiau mokyklinės rašysenos požymių).

Sunkiau paimti eksperimentinius pavyzdžius, jei įtariama, kad įtariamasis tiriamąjį dokumento tekstą parašė neįprastos būsenos, t. y. būdamas neblaivus, apsvaigęs nuo narkotikų, stresinės būsenos. Tada tiesiog reikia paimti kuo daugiau pavyzdžių ir kuo įvairiau: įvairiu tempu, įvairiomis sąlygomis, įvairiomis rašymo priemonėmis.

3.2. Eksperimentinių parašų pavyzdžių paėmimas

Imant asmens eksperimentinius parašų pavyzdžius paprašoma, kad asmuo greitraščiu parašytų savo vardą, pavardę ir pasirašytų keliuose lapuose.

Jei pasirašyta kito asmens vardu, tai tiriamąjį parašo negalima rodyti pavyzdžių davėjui. Asmenys, nepasirašę tiriamajame dokumente, norėdami „kuo geriau“ pateikti eksperimentinius pavyzdžius, tiesiog labai tiksliai nupiešia tiriamuosius parašus. Jei kyla įtarimas, kad Jono Petraičio vardu pasirašė Ona Kuprienė, reikia paprašyti Onos Kuprienės, kad ji pasirašytų sugalvotais parašais Jono Petraičio vardu ir kitų asmenų, kurių tokie pat inicialai, vardais: rašyti vardą, pavardę ir šalia pasirašyti. Pavyzdžiui:

Jonas Petraitis (pasirašyti sugalvotu parašu).

Pranas Juodvalkis –“–

Justina Pranulytė –“–

Jei pamatoma, kad įtariamasis pasirašinėja visiškai skirtingos transkripcijos parašais (eksperimentiniai ir tiriamieji parašai visiškai nepalyginami), parašius 3–5 lapus išgalvotų parašų, parodyti įtariamajam tiriamąjį parašą 15–30 sekundžių (ne daugiau!) ir paprašyti iš atminties pasirašyti. Kopijuoti ir piešti parašų **negalima!**

Šis eksperimentas svarbus ypač šiuo metu, nes Lietuvos teismo ekspertizės centre ypač padaugėjo tiriamųjų objektų, kurie yra vardas, pavardė ir parašas. Tokie objektai ypač dažni civilinėse bylose (testamentuose, pirkimo-pardavimo, panaudos sutartyse ir kt.), finansiniuose ir bankiniuose dokumentuose.

Jei asmuo pasirašo keliais parašais, eksperimentiniuose pavyzdžiuose jis turėtų pasirašyti visais tais variantais.

Jei tiriamasis parašas yra kasos pajamų ar išlaidų orderyje, mobiliojo ryšio sutartyse, notarinio registro knygoje arba dokumentuose, kuriuose yra mažai vietos pasirašyti, tada eksperimentiniai parašai turėtų būti pasirašomi liniuotuose lapuose arba tuščių blankų, kokiuose yra tiriamieji įrašai ar parašai, kopijose toje pačioje blanko vietoje.

Reikia atsižvelgti ir į medžiagas, ant ko parašytas dokumentas. Jei tiriamasis tekstas parašytas ant medinės siuntinio dėžės, ant storo kartono lapo, ant sienos, reikia parinkti eksperimentui kuo artimesnę medžiagą. Jei rašyta ant medinės dėžės, tai galima pasiūlyti rašyti ant medinės lentelės, jei rašyta ant sienos, tai pavyzdžius reikėtų imti prie sienos priklijavus didelį popieriaus lapą, ant kurio būtų rašoma.

Eksperimentinius pavyzdžius reikėtų imti per kelis kartus, kad tarp eksperimentų praeitų kelios dienos. Tada geriau atsiskleistų įtariamojo rašysenos variantiškumas, o tai atliekant tyrimą yra labai svarbu.

4. Eksperimentinių lyginamųjų pavyzdžių moksliniai tyrimai

Rašysenos pavyzdžių pateikimas ir paėmimas buvo svarbūs ir nagrinėjami klausimai nuo pat rašysenos ekspertizės sukūrimo. Šie klausimai buvo dažnai gvildenami ne tik Lietuvos, bet ir Rusijos, Vokietijos, Austrijos, Anglijos ir kitų šalių moksliniuose darbuose, leidiniuose, žurnaluose, atmintinėse. Ypač nemažai straipsnių šia tema skelbta 1930–1960 metais. Juose pateikiami nurodymai ir rekomendacijos, kaip paruošti tiriamąją ir *lyginamąją* medžiagą rašysenos ekspertizei. 1930–1940 m. Lietuvoje daug straipsnių apie lyginamosios medžiagos pateikimą yra parašę N. Radvila [9; 10], A. Vaitkevičius [11]. Jų straipsniuose nagrinėjami ir anglų mokslininko E. Seeligo [9; 10] bei rusų mokslininko J. Safčino [11] darbai apie rašysenos ekspertizės pavyzdžių ėmimo metodikas. Tokie klasikiniai pavyzdžių paėmimo būdai taikomi ir šiomis dienomis. Tačiau tobulėjant tyrimo metodams, buvo stengiamasi ne tik tobulinti tiriamųjų objektų tyrimo metodikas, bet ir ieškoma būdų, kaip kokybiškai pateikti lyginamuosius pavyzdžius. Tyrimai ir patirtis parodė, kad surinkti kokybiškus ir tinkamus lyginamuosius pavyzdžius – sunkus uždavinys. Todėl ekspertai šią mokslo sritį stengėsi atnaujinti naujomis proceso taisyklėmis, naujais metodais, testais, technika, kurių tikslas buvo gauti vertingus, informatyvius rašysenos ir parašų pavyzdžius.

Apie 1957 m. Visbadeno kriminalistikos laboratorijos ekspertas K. Klüteris [12] sukūrė vieną iš įdomesnių metodų, kaip imti eksperimentinius rašysenos pavyzdžius. Jis kartu su klasikine lyginamosios medžiagos ėmimo būdais buvo sėkmingai taikomas ne tik Vokietijos, bet ir Austrijos rašysenos ekspertų.

K. Klüteris testą sukūrė norėdamas gauti lyginamuosius rašysenos pavyzdžius moters, nepanorusios rašyti gotišku šriftu (moteris rašė tik lotyniškais raidėmis).

K. Klüterio testas pagrįstas tuo, kad asmuo, teigiantis nemokąs rašyti tyrimui reikalinga kalba, nurašo tekstą nuo tyrėjo sukurto (būtent tyrimui reikalinga kalba ir šriftu) teksto. Tačiau tekstas nurašomas iš pradžių nuo tyrėjo lapo, o vėliau nuo pačio įtariamojo rašytų lapų: antrasis lapas nuo pirmojo, trečiasis lapas nuo antrojo ir t. t. K. Klüteris pastebėjo, kad didinant lapų kopijų skaičių, įtariamasis didino kopijavimo tempą. Šis tyrimas įrodė, kad pirminių lapų rašysenos iš dalies skyrėsi nuo galutinių, kurios buvo rašomos spontaniškai ir natūraliai, rašančiajam būdingu rašymo tempu.

Šis testas buvo taikomas ne tik rašant įtariamajam nebūdinga kalba, bet ir pateikiant tam tikrą tekstą gimtąja (būdinga) įtariamajam kalba, kuris nurašomas pagal K. Klüterio testo nurodymus.

1970 m. Vokietijos federalinėje kriminalistikos žinyboje buvo išleisti „Rašysenos pavyzdžių surinkimo nurodymai“.

Anglas R. Saudekas tyrė rašyseną, nekontroliuojamą regėjimu, o tik pagal rankos judesių (kinetinę) atmintį. Įtariamasis rašydavo pavyzdžius raudonoje šviesoje arba užrištomis akimis. Taigi rašantysis negalėjo vizualiai įsiminti kraipymo požymių. Savo tyrimus R. Saudekas aprašė Londone išleistoje knygoje „Experiments in Handwriting“ [13]. Panašius bandymus, kai buvo „išjungtas“ matymo receptorius, atliko ir R. Werneris („Über den Anteil des Bewusstseins bei Schreibvorgängen“). Apie 1985 m. panašius bandymus tęsė J. Lafontano [14]. Ji nustatė grafinių savybių pokyčius tų asmenų, kurie nekontroliavo optiškai savo rašomų tekstų.

Z. Czeczotas tyrė asmenų, rašiusių raudonu rašalu ir raudonoje šviesoje, rašyseną. Tokiomis sąlygomis sunku optiškai reguliuoti savo rašyseną, todėl rašant veikia tik kinetinė (raumenų judėjimo) atmintis. Savo mokslinius tyrimus jis aprašė knygoje „Rankraščių identifikaciniai tyrimai“ [15; 16].

M. Heckeris, Visbadeno kriminalistikos katedros vadovas, tyrinėjo atvejus, kai rašančiajam buvo suteikta pagalba, ir bandė imdamas pavyzdžius atkurti sąlygas, kuriomis buvo parašytas tiriamasis dokumentas [17].

Autoklastočių tyrimui buvo taikoma „Rotterio nebaigtų sakinių anketa“, kur nebaigtus sakinius reikėjo pabaigti sugalvotu variantu. Ši anketa buvo pagrįsta tuo, kad įtariamasis nukreiptų dėmesį į turinį, o ne į rašysenos savybes.

Ne visi anksčiau išvardyti lyginamųjų rašysenos pavyzdžių paėmimo metodai taikomi šiuo metu. Lietuvoje paplitęs klasikinis rašysenos ir parašų lyginamosios medžiagos paėmimo metodas. Tačiau apžvelgus užsienio šalių pavyzdžių ėmimo praktiką, pavyzdžiai galėtų būti imami ne vien taikant klasikinės, bet *papildomai* ir modernesnes metodikas.

Iš pateiktų darbų galima spręsti, kad eksperimentinių pavyzdžių paėmimas yra didelė ir neišspręsta rašysenos ekspertizės problema.

5. Rašysenos ekspertų rekomendaciniai pasiūlymai

Šis straipsnis yra tarsi metodinės rekomendacijos, kaip ruošti eksperimentinius pavyzdžius rašysenos ekspertizei. Tačiau reikia nepamiršti, kad rašysenos ekspertizei būtina pateikti laisvuosius rašysenos ir parašų pavyzdžius. Tai yra dokumentai, rašyti prieš iškeliant baudžiamąją bylą. Juos ekspertizės skyrėjas turi išsireikalauti iš oficialių įstaigų arba paimti kratos metu. Būtinai laisvieji pavyzdžiai turi būti patvirtinti ekspertizės skyrėjo ir įtariamojo parašais, kad rašysenos ekspertas būtų tikras, kad pavyzdžiai autentiški.

Baigiant galima pateikti kelias pastabas, kurios palengvintų tiek eksperto, tiek tyrėjo darbą ruošiant lyginamąją medžiagą rašysenos ekspertizei.

Procesinius dokumentus kiekvienas dalyvis (prokuroras, tyrėjas, įtariamasis, kaltinamasis, liudininkas) turėtų patvirtinti aiškiai parašydamas vardą, pavardę (natūralia rašysena, ne spausdintinėmis raidėmis) ir pasirašydamas. Ekspertinėje praktikoje nereti atvejai, kai asmenys nepripažįsta duotų parodymų ir neigia pasirašę protokoluose.

Pildant dokumentus siūloma spausdintinėmis raidėmis rašyti tik asmens anketinius duomenis (vardą, pavardę, paso duomenis, gyvenamąją vietą ir t. t.), o patvirtinant dokumentą greitai rašyti vardą, pavardę ir pasirašyti.

Notarinių veiksmų registruose turėtų būti skirta daugiau vietos klientų parašams. Žmonės, pasirašydami nepatogiai, labai ribotame mažame plote keičia savo parašo kai kuriuos bendruosius požymius: įbėgį, nuolinį, elementų dydį, taip pat trumpina savo parašą, taip keisdami jo transkripciją. Reikėtų patobulinti ir kitokius blankus, kurie yra didelių finansinių operacijų dokumentai. Juose asmuo turėtų laisvai įrašyti vardą, pavardę ir parašą.

Kitas pasiūlymas galėtų net mokyklų mokytojams, kurie formuotų vaikų supratimą apie informatyvų, įskaitomą parašą. Juk parašas, kaip teigia Julija Petrosjan, ne tik asmens „dokumentas“, bet ir „svarbus žmogaus psichologinio portreto papildymas“ [18]. Šešiolikos metų jaunuolius, pasiimančius pasą ar asmens tapatybės kortelę, tikslinga įspėti, kad ne tik šie dokumentai, bet ir parašas dažniais gyvenimo atvejais bus svarbus tapatybės patvirtinimo objektas, tad pasirašyti šiuose dokumentuose reikėtų aiškiai ir įskaitomai. Ekspertas bejėgis identifikuoti parašą, kurį sudaro vienintelė kilpa arba pora brūkšnelių. Tokiu atveju nepadės net kokybiškiausia lyginamoji medžiaga.

Reikia paminėti, kad Rusijos, Vokietijos, JAV kai kurių teismų, ekspertinių įstaigų, policijos komisariatų ir nuovadų internetiniuose puslapiuose galima surasti klasikinės metodikas, kaip reikia pa-

ruošti ekspertizei tiriamą ir lyginamą medžiagą [19; 20; 21]. Neatsilieka nuo šių šalių ir Lietuva. Kuriamame LTEC tinklalapyje bus pateiktos visų ekspertizių rūšių (taip pat ir rašysenos ekspertizės) metodikos, kaip pateikti ekspertizei tiriamą ir lyginamą medžiagą. Taigi ši informacija bus lengviau prieinama ekspertizių užsakovams.

Tad šiuo metu siektina, kad rašto kultūra, valstybinių blankų ir teisinių dokumentų tobulesnis rengimas, metodikų skelbimas visuomenės informavimo priemonėse, geresnis rašysenos ekspertizės užsakovų medžiagos rašysenos ekspertizei ruošimo metodikų įsisavinimas bei ekspertų ir ekspertizių užsakovų bendradarbiavimas padėtų išspręsti nemažą dalį rašysenos ir parašų tyrimo problemų.

Išvados

1. Neišspręstų klausimų LTEC Rašysenos ekspertizių skyriuje apžvalga parodė, kad pagrindinė papildomos medžiagos reikalavimų priežastis yra nekokybiškas rašysenos ir parašų lyginamosios medžiagos paruošimas.

2. Apžvelgus užsienio ir Lietuvos literatūrą paaiškėjo, kad eksperimentiniai rašysenos ir parašų pavyzdžiai gali būti imami ne vien taikant klasikines, bet *papildomai* ir modernesnes metodikas.

3. Lyginamosios medžiagos geras paruošimas didžia dalimi lemia rašysenos ekspertizės kokybiškumą, ekspertai turi bendradarbiauti su užsakovais rašysenos ekspertizės klausimais, rengti papildomas lyginamosios medžiagos pateikimo metodines rekomendacijas, bendradarbiauti ir teikti pasiūlymus kitoms LR įstaigoms dėl blankų ir kitokių dokumentų rengimo.

LITERATŪRA

1. **Судебно-почерковедческая** экспертиза. – Москва, 1971. Часть I.
2. **Судебно-почерковедческая** экспертиза. – Москва, 1971.
3. **Судебно-почерковедческая** экспертиза малообъемных почерковых объектов: Методика исследования подписей. – Москва, 1997. Вып. 3.
4. **Ignatjeva J., Masiulienė J.** Kontūrinių (integralinio įgūdžio) charakteristikų naudojimas rašysenai tirti. Metodinės rekomendacijos ekspertams. – Vilnius, 2001.
5. **Tamošiūnaitė R.** Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemos rašysenos ekspertizėje identifikuojant asmenį // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2004. Nr. 53(45).
6. **Barisonakienė R.** Lietuvos teismo ekspertizės instituto rašysenos ekspertų darbo problemos // Justitia. 2000. Nr. 4–5.
7. **Rašysenos** ir autorystės ekspertizės (skyrimas ir medžiagos ruošimas). Metodinės rekomendacijos. – Vilnius, 2000.
8. **Dėl ekspertizių** atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003. Nr. 54–2404.
9. **Radvilas N.** Kaip reikia ekspertizai rašysenas paruošti // Policija. 1933. Nr. 15(163).
10. **Radvilas N.** Kaip reikia ekspertizai rašysenas paruošti // Policija. 1933. Nr. 16(164).
11. **Vaitkevičius A.** Kas reikia žinoti imant rašysenos pavyzdžius // Policija. 1939. Nr. 22(314).
12. **Wojtowicz-Garcarz K.** Zróżnicowane techniki pobierania wzorów porównawczych do badań pisma – ujęcie pragmatyczne // Problemy kryminalistyki. Nr. 230. 2000.
13. **Saudek R.** Experiments in Handwriting. – London, 1932.
14. **Lafontan J.** Role de la memoire cinetique dans le geste graphique // La graphologie. 1984. Nr. 176.
15. **Czczot Z.** Badania identyfikacyjne pisma ręcznego, Zakład Kryminalistyki KGMO. – Warszawa, 1971.
16. **Wojtowicz-Garcarz K.** Zróżnicowane techniki pobierania wzorów porównawczych do badań pisma – ujęcie pragmatyczne // Problemy Kryminalistyki. 2000. Nr. 230 (IV z.).
17. **Hecker R. Manfred.** Traktat über den Wissenschaftlichkeits-Anspruch der Forensischen Schriftvergleichung. – Wrocław, 2000. - 215 s.
18. **Петросян Ю.** http://www.rol.ru/news/issue/afanasy/issues/01/05/17_003.htm
19. <http://kiev-security.org.ua/box/13/36.shtml>
20. <http://www.cneat.ru/poherk.htm>
21. http://www.scourt.vens.ru/vestnik/vestnik01/5_1/

Preparation of Experimental Samples for Examination of Handwriting Objects

Doctoral Candidate Rasa Tamošiūnaitė
Mykolas Romeris University

Keywords: *handwriting examination, methods of handwriting and signatures investigation, comparative samples of handwriting and signatures: fluent, conditionally fluent, experimental.*

SUMMARY

Handwriting examination is one of the most appointed in Lithuania at present. The aim of this examination is to investigate handwriting and signatures for the identification person, which wrote text and signed and for the determination valid case circumstances.

In handwriting examination everyone tries to look for methods, that would help the expert to determine more indications for making sure of authenticity or forgery of handwriting and signature. But at present time handwriting experts are interest not only with the totality of research objects and comparative material in investigation of documents. Submit comparative material put experts some trouble at present. Qualitative comparative material ensures almost hundred per cent obtaining of positive or negative opinion of examination (if investigating object is suited for person's identification).

Methods and modes of presentation of comparative material – especially experimental samples of handwriting and signatures – are discussed in this article.

In Forensic Science Centre of Lithuania not only methods of objects research are founded. Methodical, informational work is carried out in the area of presentation of comparative material. Supplemental methodical recommendations „Handwriting and authorship examinations (appointment and preparation of material)“ are published and experts deliver lectures for judges, prosecutors and researchers. But this problem isn't solved by these means in the meanwhile.

Comparative material of handwriting examination consists from: fluent, conditionally fluent and experimental samples of handwriting and signatures.

Fluent samples of handwriting and signatures are found in documents that have been wrote till the bringing of criminal action (this is various notes, letters, applications, requests, entries in repayment books and other documents). Fluent samples of handwriting and signatures are seized in seizures, searches and accused must produce its on the demand.

Conditionally fluent samples of handwriting and signatures appear in case documents, records of interrogation, search, confrontation, statements and applications for courts, actions and summons.

Experimental samples of handwriting are needed for the reason that expert could compare not only coincidences and disparities of separate elements of letters and numbers but combinations of letters, peculiarities of writing of words and linking of numbers. Expert evaluates text location in the page (particularly in researching letters, notes, documents wrote not on forms), character of signatures, row lines and the location of signature on document in experimental samples.

Experimental samples are valuable for that reason that its origin, reality are beyond any doubt and its prepare for specific examination and for concrete investigation of documents. On this samples we can observe writing process, to correct it partly and to receive manuscripts that would correspond to object of investigation by text content, language, type, writing character ant conditions.

Scientists N. Radvila, A. Vaitkevičius, E. Seling, J. Safčín, K. Klüiter, R. Saudek, R. Werner, J. Lafontan, Z. Czczot, M. Hecker experimental and research works on preparation of comparative material are reviewed in this article.

In the fourth section of this article methodical recommendations how to prepare, to collect and to present experimental samples of handwriting and signatures for handwriting examination are described.

